

94(477) 08(082)

В 42

ВІЙНА В ІСТОРИЧНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ

**Матеріали всеукраїнської наукової конференції,
присвяченої 66-й річниці Перемоги,
20-річчю Незалежності України
(Кривий Ріг, 22 квітня 2011 р.)**

Діяльність «Дойче Югенд України» на території генерального округу «Дніпропетровськ» (за матеріалами Державного архіву Дніпропетровської області)

Висвітлення різноманітних аспектів окупаційного періоду Другої світової війни все більше привертає увагу сучасних дослідників. Зокрема це стосується питання перебування на території рейхкомісаріату Україна фольксдойче.

Наявна історіографія цього питання є значною. Окупаційну політику гітлерівської Німеччини щодо фольксдойче висвітлено в дослідженнях

І. О. Іванькова, В. Л. Мартиненко, В. В. Клеца, О. В. Соловйова [2; 3; 4; 5] та ін. Це зокрема, стосується діяльності «Гітлерюгенду» в Україні. Останнє, за невеликим виключенням, не було предметом спеціального розгляду.

Метою даного дослідження є висвітлення на основі архівних матеріалів Державного архіву Дніпропетровської області підготовки до проведення літнього табору для молоді фольксдойче.

На думку дослідника О. В. Соловйова діяльність Гітлерюгенду в Україні була спрямована саме на фольксдойче. Саме вони, на відміну від старшого покоління, могли більш успішно засвоювати нацистську ідеологію [5]. Гітлерюгенд в Україні отримав назву «Дойче Югенд України» (Deutsche Jugend Ukraine – Німецька Молодь України).

Його членами мали стати всі молоді особи першої та другої категорій віком від 10 до 21 року (особи німецького походження). Що стосується фольксдойче третьої категорії (особи, що мала змішане етнічне походження – німецьке та місцеве), то їх приймали з дозволу місцевого гебікомісара. Відповідно Гітлерюгенд намагався накрити своєю мережею кожен населений пункт, де проживали фольксдойче, що йому в принципі вдавалось [5].

Головною метою, на думку О.В. Соловйова, було виховання фюрерів – вождів Гітлерюгенду серед місцевих фольксдойче. Задля цього організувалися курси, було відкрито школу фюрерів в Рокині (сьогодні смт Рокині Луцького району Волинської області)[5]. Також «Дойче Югенд України» проводив різноманітні заходи (молодіжні табори, школи тощо).

Архівні матеріали Державного архіву Дніпропетровської області дозволяють простежити підготовку до проведення в генеральному окрузі «Дніпропетровськ» літнього табору для молодих фольксдойче.

Зокрема, в архівній справі містяться листи керівника районного відділення Гітлерюгенду у м. Дніпропетровську щодо організації літнього табору для працюючих німецьких дівчат.

У листі повідомляється, що «районне відділення Гітлерюгенда Дніпропетровська проведе в П'ятихатках для усіх працюючих німецьких дівчат 16–21 років навчальний табір. Термін з 15 по 25 серпня 1943 [1, арк. 1]».

В означеному документі також вказується на директиву про відпустку для Гітлерюгенду в рейху, яка визначає 6-денну обов'язкову відпустку для працюючих зі збереженням заробітної платні. Наприкінці наголошується: «...виховна задача табору дуже важлива для німецької молоді, тому, я сподіваюсь, що Ви принципово та великодушно поставитесь до цієї справи [1, арк. 1]».

Надалі пропонується вписати у визначену форму прізвища тих, хто добровільно погодився на прибуття до табору.

Подальший аналіз документів справи дозволяє стверджувати про невелику кількість запрошених до літнього табору. Так, у справі згадується всього три особи: Аня Вібе (Anni Wiebe), Олена Янзен (Helene Janzen) та Галя Гудеріан (Nelly Guderian). До того ж, у приписці відзначалось, що Галя Гудеріан мала взяти участь у табірному навчанні лише після повернення її заступниці [1, арк. 2–3].

Однією з головних причин такої ситуації була проведена напередодні окупації України депортація німців вглиб СРСР. Це стосувалось і Дніпропетровської області.

Для прибуття до табору вказувались необхідно було мати речі: шерстяну ковдру, 1 теплу кофту, ...[1, арк. 10].

Саме проведення табору ґрунтувалося на методичних порадах в яких відзначалось, що є бажаним для засвоєння його учасниками.

Найголовнішими були вісім коротких тез:

«1. Твій вождь – Адольф Гітлер. 2. Вдячність німецькому солдату, який тебе визволив. 3. Ти німець. 4.Твоя батьківщина – Німеччина. 5. Твій обов'язок –говорити, думати та діяти по-німецьки. 6. Твій обов'язок – працювати. 7. Твій обов'язок – бути здоровим. 8. Ти також маєш стосунок до війни [1, арк. 12]».

Наступні розділи методичних порад безпосередньо стосуються важливості відзначення свят, проведення спортивної роботи, визначення особливого впливу німецької пісні на молодь тощо.

Вказується на важливість для виховання молоді застосування відповідною посадовою особою казок, сказань у поєднанні із жартами. Пріоритетними святами визначено: «День народження фюрера, День праці, День літнього сонцестояння, День пам'яті 22 червня 1941, День врожаю, День зимового сонцестояння [1, арк. 12]».

В означеному джерелі акцентується увага на тому, що саме Гітлерюгенд є зразковою організацією співу в суспільстві. Наголошено на виховному значенні пісні, які потрібно знати різної тематики напам'ять.

В цілому, такі настанови принципово не відрізнялись від вимог до німецької молоді. Проте, керівництво намагалося окремо врахувати й регіональні особливості. Окремо відзначено про особливість німецької молоді України та Трансністрії. Так, в документі зазначається, що «Фольксдойче в Україні та Трансністрії, особливо в селах, мало уваги приділяють фізичним вправам [1, арк. 12]». В методичних рекомендаціях вказується на важливість занять спортом для німецької молоді. Спортивні успіхи мають не лише оздоровчий ефект, але й підносять почуття власної гідності. Побудова занять має бути здійснена в такий спосіб, аби заняття приносили радість, розвивали товариські відносини тощо [1, арк. 12].

Отже, проаналізовані документи дозволяють стверджувати про ретельну підготовку до проведення літнього табору для «Дойче Югенд України»: відповідне методичне забезпечення, зокрема спроби врахування місцевих особливостей у підготовці німецької молоді, відповідні організаційні заходи тощо.

Література та джерела:

- 1.Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. Р 2284. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-12.
- 2.Іванько І. О. Окупаційна політика гітлерівської Німеччини стосовно етнічних німців у рейхкомісаріаті «Україна» Автореф. дис... канд. іст. наук. 07.00.02. / І. О. Іванько. – Київський національний університет.Імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – 17 с.
- 3.Клец В. В. Взаимоотношения нацистских оккупационных властей и фольксдойче в оценке современной отечественной историографии / Виктор Кирилович Клец // Питання німецької історії: 36. наук. праць. [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Pni/2007/07vkkhir.pdf

4. Мартиненко В. Л. Політика німецької військової адміністрації щодо «фольксдойче» на окупованих східних теренах України (1941–1943 рр.) / В. Л. Мартиненко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2008. – № 822. – С. 166–176.

5. Соловьев А. В. Фольксдойче и их взаимоотношения с нацистскими организациями в рейхкомиссарии-те Украина / А. В. Соловьев [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: <http://www.sgu.ru/files/nodes/9659/20.pdf>.

Дояр Л. В.,

к.і. н., доц. кафедри історії та українознавства,
Криворізький технічний університет

ВЕЛИКА ПЕРЕМОГА В ІСТОРИЧНІЙ СВІДОМОСТІ: ЧУТТЄВО-ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Невблаганний час із кожним роком віддаляє нас від подій Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.). Водночас із збільшенням хронологічної відстані, дедалі відчутнішими стають зміни самого образу Великої Перемоги. Особливої гостроти у незалежній Україні набули саме ті метаморфози історичної свідомості, які стосуються історії найжвавлішої війни людства.

У чому ж полягає суть інноваційного історичного мислення? На нашу думку, останнє ґрунтується на кардинально протилежній радянській системі ідеологічно-моральних цінностей парадигмі суспільного розвитку, визначальною чеснотою якої є національна генеза українського народу. Однак, слід зазначити, що популяризація цього нового мислення, його наукове і суспільне оприлюднення нерідко носили і носять вигляд наруги, приниження, брутального нав'язування неприйнятних думок для значної частини українського суспільства, що свідомо чи інерційно зберігають і ще довго будуть зберігати радянські стереотипи історичної свідомості, вважаючи їх (і не безпідставно!) єдино правильними. Особливо одіозними у цьому сенсі виглядали дії президента Віктора Ющенка, який прагнув примирити антифашистів (бійців Радянської Армії, працівників радянського тилу, невірників фашистських катівень, героїв комуністично-комсомольського підпілля та їх численних нащадків) і українських колабораціоністів, які записичили нацистську ідеологію і активно співпрацювали з фашистськими загарбниками (ОУН–УПА та їх сучасні прибічники). Ця і подібні їй дії сприймалися як розгул цинізму, як «здача» Перемоги, як зрада славної дідівської пам'яті. Градус політичного напруження в державі настільки великий, що і в рік 70-ої річниці від початку Великої Вітчизняної війни Україна все ще поділена «протитанковими ровами і піхотними окопами», які символізують непримиренні суспільні позиції щодо усвідомлення історичної ваги Великої Перемоги.

Слід підкреслити, що з руйнацією СРСР система його історичних святинь не стала анахронізмом. Держава-переможець, попри суттєве відставання у соціальних стандартах життя, зуміла виховати кілька поколінь (існуючих і зараз!) радянських людей, які були щиро переконані у перевагах соціалістичного устрою. Предметом особливої гордості, пошани і самоповаги для них стала саме Велика Перемога над фашизмом, здобута неймовірно важкою ціною. Надлюдські випробування і громадянська жертвенність часів війни суголосно трактувалися як складові канонізованого Вітваря Перемоги. Аксиоматичною стала теза про значущість мільйонів страчених життів: «Ніхто не забутий, ніщо не забуто!». Сформована на цій парадигмі історична свідомість стала знаряддям суспільного виховання, адже вона допомагала долати «тимчасові труднощі», рятувала громадян СРСР від розчарувань та сумнівів, вселяла надії на щасливе майбутнє. Найвищою оцінкою людських якостей та особистісних чеснот стала фраза «Я з ним би пішов у розвідку». Тож, незабутня війна була мірилом гідності Людини. Про підлого, дрібного пристосуванця говорили навпаки і це був суспільний вирок усім мерзотникам... Звичайно, що моральний осуд не був підставою для кримінальних переслідувань, однак, завдяки чітко визначеному суспільному ставленню до зрадництва радянські